

*Онишко С. В.,
д.е.н., професор,
Національний університет
ДПС України*

*Онишко О. В.,
к.ю.н.,
Національний університет
ДПС України*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПОДАТКОВОГО БОРГУ

Заборгованість зі сплати податків та інших обов'язкових платежів, що виникла практично з появою податків, є наслідком насамперед об'єктивної суперечності між фіскальними цілями держави та соціально-економічними інтересами платників податків. Те, що така проблема характерна як для податкових систем, що пройшли вже певний історичний шлях розвитку, так і для тих, які перебувають у стані становлення, зумовлює особливу актуальність її розв'язання для кожної країни.

Україна, на жаль, належить до когорти тих країн, де, незважаючи на прийняття ряду важливих нормативно-законодавчих і практичних кроків, податковий борг перетворився у постійний атрибут їх публічних фінансів, що створює суттєві загрози виконанню державою її безпосередніх функцій.

Сформований стан податкового боргу, на нашу думку, є переконливим свідченням відсутності системного реформування податкових відносин в Україні. Достатньо сказати, що стратегія для податкового боргу сьогодні визначається і як оптимізація, і мінімізація, і погашення, і стягнення тощо.

Розглядаючи проблематику податкового боргу з метою пошуку адекватних рішень, надзвичайно важливо враховувати, щонайменше, два положення, які суттєво впливають на результативність вирішення цієї проблеми. По-перше, те, що проблема податкового боргу, при її відносній самостійності, – це невід’ємна складова загальної проблеми оподаткування, а тому безпосередньо залежить від «якості» системи оподаткування в цілому. По-друге, не можна не враховувати часовий вимір, унаслідок чого відбувається постійне ускладнення фінансово-господарської діяльності за рахунок як нарощування внутрішніх інтеграційних процесів, так і посилення впливу глобалізації. Як наслідок, діюча нормативно-правова база здатна відставати від економічної реальності та завдань держави. Тому надзвичайно важливим постає розуміння не лише природи податкового боргу, але і його динаміки. Так, привертає увагу циклічний характер динамічного ряду податкового боргу, коли періоди зменшення його обсягів стосовно ВВП (2001, 2004, 2006, 2007 рр.) змінюються періодами їх зростання (2002, 2005, 2008 рр.). Основне пояснення подібної циклічності лежить у площині сутності податкового боргу як явища, що перебуває під дією значної кількості факторів, серед них: економічні, організаційні, правові, психологічні, соціальні, політичні та інші, що впливають як на бажання, так і можливості платника податку до своєчасної та повної сплати податків.

Таким чином, можна вести мову про зовнішнє і внутрішнє середовище, у якому потрібно шукати причини й наслідки існування податкового боргу. З позиції окремих ланок ланцюга, що формують зовнішнє середовище сфери податкового боргу, проблема полягає у визначенні цих ланок і встановленні їх ієрархії. Без сумніву, що такими ланками є: податкові відносини, податкова політика, податкова система, взаємозв’язок між якими реалізується саме у наведеній послідовності. Дійсно, на вищому рівні узагальнення проблема податкового боргу, як і оподаткування взагалі, – це насамперед проблема відносин, за якими стоять інтереси суб’єктів податкових відносин, і їх гармонізація є першоосновою конкретних заходів для

вирішення цього питання. Далі суттєво на конкретні кроки щодо організації та управління оподаткуванням, ставлення платника податку до нього впливає чіткість і послідовність податкової політики. На жаль, у законодавчому полі можна віднайти лише окремі правові акти щодо податкової політики. Зокрема, Указ Президента України від 31.06.1996 р. № 621/96 «Про заходи щодо реформування податкової політики», який визначив завдання і строки для прийняття конкретних рішень щодо системи оподаткування та окремих податків. Це також Основні положення податкової політики в Україні, затверджені Постановою Верховної Ради України від 04.12.1996 р. [1], де передбачалося реформування правових норм, що визначають механізми, порядок встановлення і справляння податків і зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету і внески до державних цільових фондів. Тут був встановлений і граничний рівень перерозподілу через Зведений бюджет України ВВП у розмірі 40–45 %.

Подальші кроки у сфері оподаткування, і навіть підготовка і прийняття Податкового кодексу України, не супроводжувалися розробкою адекватної податкової політики. Це, на нашу думку, є одним із пояснень, чому як податкові ризики більшість фахівців виділяють неефективну побудову та функціонування податкової системи, тактики і стратегії податкової діяльності [2 с. 33] та вказують на нагальну потребу «розробки концепції ефективної регулюючої податкової політики, узгодженої зі стратегічними цілями і завданнями соціально-економічного розвитку України» [3, с. 112]. До цього можна додати, що така необхідність встановлює зміст і конкретних дій, що визначають зовнішнє середовище податкового боргу. Податкова політика, яка ґрунтується на чіткій оцінці реального соціально-економічного стану держави, і податкова система є конкретними механізмами правового регулювання податкових процесів, а їх неузгодженість та неадекватність – причинами, здатними сприяти невиконанню податкового обов'язку та виникненню і нарощуванню на цій основі податкового боргу.

Переломлюючи визначений ланцюг у правову площину, оскільки «незастосування правової форми саме собою є правопорушенням, що тягне за собою негативні правові наслідки» [4, с. 82], можна окреслити послідовність створення правового підґрунтя вирішення проблеми податкового боргу, а саме: податкові правовідносини, суб'єкти податкових правовідносин, правові норми. Визначившись з останніми,

можна сформувати об'єктивні підстави для оцінки причин, наслідків та відповідальності за виникнення і нарощування податкового боргу. При цьому справедливо наголошується, що управління податковим боргом потребує гнучкого поводження правового механізму податку та регулярності перегляду податкових законів для поєднання стабільності і гнучкості в оподаткуванні [4, с. 139–140]. Тобто оцінка реального соціально-економічного стану в державі особливо важлива для подальших кроків й у сфері правового регулювання проблеми податкового боргу. Крім того, повністю поділяємо думку, що для подолання прогалин закону можливе й застосування правових норм, які «... за використання правил тлумачення та логіки можуть бути застосовані до конкретних випадків» [5, с. 310]. У кінцевому підсумку, це зайвий раз доводить, що ключові економіко-правові передумови вдосконалення відносин щодо податкового боргу лежать у площині інтересів їх учасників і саме це визначає пріоритетні напрями розв'язання боргової проблеми.

Список використаної літератури

1. Про Основні положення податкової політики в Україні: постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – С. 72.
2. Десятнюк О. Дефініція ризику податкової системи / О. Десятнюк // Світ фінансів. – 2007. – № 4 (13). – С. 24–34.
3. Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України: монографія: у 6 т. / [редкол. М. Я. Азаров (голова) та ін.]. – К.: НДФІ, 2004.
Т. 3.: Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів / [М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Т. І. Єфименко та ін.]. – 308 с.
4. Кучерявенко М. П. Податкове право України: академічний курс: підручник / Кучерявенко М. П. – К.: Правова єдність, 2008. – 701 с.
5. Пригоцький В. А. Щодо прогалин права як підстави спорів про податки / В. А. Пригоцький // Дискусійні питання теорії фінансового права. Нормативно-правові засади природокористування та енергозбереження в Україні. Спори про податки: причини виникнення та напрями їх вирішення. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового права: збірник наукових праць за матеріалами круглих столів та Міжнародної інтернет-конференції / НДІ фінансового права. – К.: Вік прінт, 2009. – 504 с.